

Περίληψη - Summary

Ασημακοπούλου Δ. Σταυρούλα: «Δήμητρα «εν άστει». Συμβολή στη λατρεία των γονιμικών θεοτήτων στην Αττική από τους κλασικούς χρόνους έως την ύστερη αρχαιότητα»

Η συγκεκριμένη μελέτη αφορά στα ιερά και τις λατρείες της θεάς Δήμητρας στην ευρύτερη περιοχή των Αθηνών από τους κλασικούς έως τους ύστερους αυτοκρατορικούς χρόνους, με έμφαση στην αγροτική και πολιτική υπόσταση της θεάς, σύμφωνα με τις φιλολογικές πηγές, τις επιγραφικές μαρτυρίες, τα ανασκαφικά ευρήματα και την εικονογραφία της. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρεί να συμβάλει στη διερεύνηση της λατρείας της Δήμητρας κυρίως εν άστει αλλά και στους δήμους της Αττικής, με γνώμονα το ιερό της Ελευσίνας και τα Ελευσίνια Μυστήρια, καθώς και τα Θεοδοφία, με σκοπό: α. την ανάδειξη της σημασίας της λατρείας της Δήμητρας σε όλους τους τομείς της πόλης - κράτους, και β. τον εμπλουτισμό των δεδομένων, τα οποία μελλοντικά μπορεί να αποτελέσουν επαρκές υπόβαθρο για την περαιτέρω έρευνα.

Εξετάζονται τα ιερά της Δήμητρας στον ελληνικό χώρο και ειδικότερα στην Αττική, καθώς και οι εορτές της θεάς, με βάση τις γραπτές πηγές και τα αρχαιολογικά ευρήματα. Παράλληλα, μέσω της προβολής της σημασίας των σιτηρών στην οικονομία των διαφόρων εποχών, εξετάζεται το ψήφισμα των απαρχών και αναλύεται η συμβολή της λατρείας της Δήμητρας στη δημιουργία και ενδυνάμωση της Αθηναϊκής ηγεμονίας.

Επίσης, εξετάζεται η εικονογραφία της Δήμητρας στην αττική τέχνη, με έμφαση στην παρουσίαση ενός αγαλματίου Δήμητρας Καρποφόρου που χρονολογείται στο 2^ο αι. μ.Χ., το οποίο αποτέλεσε και την αφορμή εκπόνησης της διατριβής. καθώς απηχεί το συγκρητισμό των γονιμικών και χθόνιων θεοτήτων, κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Ακολούθως, εξετάζεται η λατρεία της Δήμητρας ως Καρποφόρου, η οποία εισήχθη τον 4^ο αι. π.Χ. στην Αττική, καθώς και οι συνθήκες που οδήγησαν στην εισαγωγή και την εξέλιξή της. Η τελευταία παρακολουθείται έως τους ρωμαϊκούς χρόνους, οπότε και γνωρίζει μεγάλη διάδοση, κατέχοντας σημαντική θέση στην πολιτική προπαγάνδα, εφόσον η κοινωνική και οικονομική ευημερία της αυτοκρατορίας συνδέεται άμεσα με την ευφορία της γης. Μέσω της προβολής της ευεργεσίας της Δήμητρας προς την ανθρωπότητα κατά την ύστερη αυτοκρατορική εποχή, προβάλλεται και το ενδιαφέρον του αυτοκράτορα για την προστασία και ευδαιμονία των υπηκόων του.

Επιπροσθέτως, μελετώνται ευρήματα από ιερά των λοιπών γονιμικών θεοτήτων (Κυβέλης, Αφροδίτης, Διός Μελιχίου, Αρτέμιδος, Κόρης), που χρονολογούνται από τον 4^ο αι. π.Χ. έως τον 2^ο αι. μ.Χ., πρώτα όσον αφορά στην περιοχή του Ιλισού, όπου ήταν συγκεντρωμένες οι λατρείες αυτές, μεταξύ των οποίων και της Δήμητρας, και ακολούθως στην ευρύτερη περιοχή του άστεως. Με αφορμή τα γλυπτά αυτά, επιχειρήθηκε ο συγκρητισμός της

θεάς Δήμητρας με τις λουπές γονιμικές και χθόνιες θεότητες, ενώ παράλληλα πιστοποιείται η συνέχιση της λατρείας της Δήμητρας ως Θεομοφόρου και στους ρωμαϊκούς χρόνους, καθώς και η στενή σχέση της Μητέρας των θεών-Κυβέλης με τη Δήμητρα καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαιότητας, και η ιδιωτική πλέον συλλατρεία των δύο θεαινών κατά την ύστερη αρχαιότητα (4^{ος} αι. μ.Χ.), και ενισχύεται η άποψη περί λατρείας του Διός Μειλιχίου, εκτός των τειχών της πόλεως, *έν Άγραις*.

Η μελέτη ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο που φέρει τον τίτλο Συμπεράσματα και υπότιτλο *Η λατρεία της Δήμητρας ως διαχρονικό σύμβολο των πανανθρώπινων θεσμών*, «των της ευνομίας, δίκης, ειρήνης, έργων Δηούς», στον οποίο συμπυκνώνεται ο πυρήνας της λατρείας της θεάς. Στο κεφάλαιο αυτό, συνοψίζονται τα συμπεράσματα της έρευνας ως προς τη φύση της θεάς και τη σημασία της για τη ζωή στην αρχαία Ελλάδα από θρησκευτική, πολιτιστική και πολιτική άποψη. 1. Η θεά με την διάδοση και την προστασία της γεωργίας, καθώς και την καθιέρωση των θεσμών (κυρίως της μητρότητας δηλ. του γάμου και της τεκνοποιίας), διαμόρφωσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του πολιτισμού και την ορθή οργάνωση και λειτουργία κοινωνίας και πολιτείας. 2. Ως γονιμική θεότητα η Δήμητρα συνδέθηκε άμεσα με άλλες θεές που διέθεταν συναφείς υποστάσεις, τη Μητέρα των θεών-Κυβέλη, τη Γη Κουροτρόφο ή Καρποφόρο, την Αφροδίτη, την Άρτεμη, την Εκάτη και κατεξοχήν βεβαίως την Κόρη. Τα γλυπτά που δημοσιεύονται αναδεικνύουν ακριβώς τη θεσμική και γονιμική υπόσταση της Δήμητρας, καθώς και τον συγκρητισμό της με τις θεότητες αυτές, η λατρεία των οποίων περιλαμβάνει κοινά στοιχεία, αναγόμενα στην κοινή τους καταγωγή από την ίδια προϊστορική Μητέρα θεά. 3. Τα γλυπτά από την περιοχή του Ιλισού ενισχύουν την άποψη ότι η περιοχή αυτή αποτέλεσε κέντρο συνύπαρξης των γονιμικών λατρειών, μαζί και με αυτήν του Διός Μειλιχίου, και ενδυνάμωσης των θρησκευτικών παραδόσεων της πόλης κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. 4. Τη λατρεία των γονιμικών θεοτήτων στο υπόλοιπο άστυ πιστοποιούν και τα αναθηματικά ανάγλυφα προς την Άρτεμη Καλλίστη και πιθανότατα στην Κόρη. Το τελευταίο αποτελεί ενδεχομένως ένδειξη για την ύπαρξη ενός ιερού Πλούτωνα ή Κόρης βόρεια της Ακρόπολης των Αθηνών. 5. Το ψήφισμα της προσφοράς των απαρχών στο Ελευσινιακό ιερό είναι αδιάψευστος μάρτυρας της πολιτικής διάστασης της λατρείας της Δήμητρας, η οποία αξιοποιήθηκε ως αρωγός της ηγεμονικής πολιτικής της αθηναϊκής πόλης-κράτους, στοιχείο που πιστοποιεί τον άρρηκτο δεσμό μεταξύ θρησκείας και πολιτείας και καταδεικνύει ότι πίσω από τα θρησκευτικά θέματα υπήρχε από την αρχαιότητα ένα απολύτως ρεαλιστικό οικονομικό και πολιτικό υπόβαθρο.

Asimakopoulou D. Stavroula: «Demeter «in the city». Contribution to the worship of fertility deities in Attica from classical times to late antiquity».

This particular study concerns the sanctuaries and cults of the goddess Demeter in the wider area of Athens from the classical to the late imperial

times, with emphasis on the agrarian and political status of the goddess, according to literary sources, epigraphic testimonies, excavations and iconography. More specifically, it attempts to contribute to the investigation of the cult of Demeter mainly in the city-state of Athens but also in the municipalities of Attica, with emphasis on the sanctuary of Eleusis and the Eleusinian Mysteries, as well as the Thesmophoria, aiming at: a. The emergence of the importance of the worship of Demeter in all areas of the city-state, and b. The enrichment of data, which in the future can provide an adequate background for further research.

The Demeter's sanctuaries, as well as the feast of the goddess are examined in Greece and especially in Attica, based on written sources and archaeological finds. At the same time, through the promotion of the importance of cereals to the economy of the different seasons, the resolution of the offering of the beginnings is examined and the contribution of the worship of Demeter to the creation and strengthening of the Athenian hegemony is analyzed.

Demeter's iconography is also examined in Attic art, with emphasis on the presentation of a statue of Demeter 'Karpoforos' dating back to the 2nd century AD., which was also the reason for the dissertation, as it echoes the syncretism of the fertility and chthonic deities during Roman times. In addition, the worship of Demeter as 'Karpoforos', which was introduced in the 4th c. B.C. in Attica, as well as the conditions that led to its introduction and development. The latter is monitored until Roman times, so it is widely disseminated, holding a prominent place in political propaganda, since the social and economic prosperity of the empire is directly linked to the euphoria of the earth. Through the promotion of the benefit of Demeter to mankind in the late imperial era, the emperor's interest in the protection and prosperity of his citizens is also shown.

In addition, findings from the sanctuaries of other fertility deities (Cybele, Aphrodite, Zeus Meilichios, Artemis, Kore), are being studied, which date back to the 4th c. B.C. until the 2nd c. A.D., first with regard to the area of Ilissos, where these cults were concentrated, including Demeter, and then in the wider area of the city. On the occasion of these sculptures, the syncretism of the goddess Demeter was attempted with other fertility and chthonic deities, and at the same time the continuation of the cult of Demeter as Thesmophoros during Roman times, as well as the close relationship of Mother of the gods-Cybele with Demeter throughout the antiquity, and the private healing of the two gods during the late antiquity (4th century A.D.). Finally, the view of the worship of Zeus Meilichios, outside the city walls, at Agrai.

The study ends with the chapter titled *Conclusions* and subtitle: The worship of Demeter as a diachronic symbol of all-human institutions, «of justice, peace, works of people», in which the core of the goddess worship is concentrated. This chapter summarizes the findings of the survey on the nature of the goddess and its significance for life in ancient Greece from a

religious, cultural and political point of view. 1. The goddess with the dissemination and protection of agriculture, as well as the establishment of institutions (especially maternity, that is marriage and childbirth), has created the necessary conditions for the development of culture and the proper organization and operation of society and state. 2. As a fertility deity, Demeter was directly associated with other goddesses possessing similar hypostases, the Mother of the Gods-Cybele, the Earth 'Kourotrophos' or 'Karpoforos', Aphrodite, Artemis, Hecate and, of course, Kore. The sculptures published reveal precisely the institutional and fertile substance of Demeter, as well as its syncretism with these deities, whose worship includes common elements, referring to their common origins by the same prehistoric Mother Goddess. 3. The sculptures from the area of Ilissos reinforce the view that this area was the center of coexistence of fertility cults, along with that of Zeus Meilichios, and the strengthening of the religious traditions of the city during the Roman times. 4. The worship of the fertility deities in the rest of the city also certifies the votive reliefs to Artemis Kallisti and probably to Kore. The latter may be an indication of the existence of a sanctuary of Pluto or Kore just north of the Acropolis of Athens. 5. The «Resolution of the offering of the Beginnings» in the Eleusinian sanctuary is an irrefutable witness to the political dimension of the Demeter's worship, which was used as a helper of the hegemonic policy of the Athenian city-state, which certifies the inextricable link between religion and state and demonstrates that behind religious matters there has been an absolutely realistic economic and political background since antiquity.